

NÉPI VADFOGÁS A BORSZÉKI-MEDENCÉBEN (Hargita megye)

MOLNÁR ISTVÁN

Gazdag kincsesbányánk néprajzi vonatkozásban is az erdő. A hozzá kötődő sokféle népi foglalkozás sorában egyik igen fontos tevékenység a vadfogás: az a zsákmányoló gazdálkodási forma, amelynek keretében az ember élete fenntartásához — ősi soron — szükségleteinek igen nagy részét a természet által nyújtott javak közül az állatvilágból szerezte meg. A civilizáció kezdeti fokán álló embernek ezt a létalapot biztosító tevékenységét ma már — ha vannak is földünknek még olyan területei, amelynek népei nagyobb mértékben gyakorolják — általában csak eltűnőfélben lévő kiegészítő foglalkozásnak tekinthetjük. Éppen ezért a jelenünkig még megmaradt hagyaték- és hagyományanyagának kutatása igen fontos feladata a néprajznak, egyrészt azért, mert a vadfogáshoz alkalmazott eszközök sokféleségének, típusainak számbavételével a különböző népek, népcsoportok anyagi művelődési készletének teljesebb megismerését tesszük lehetővé, másrészt pedig azért, mert a sajátos technikai megoldások és az alkalmazott fogásmódok térbeli és időbeni elterjedésének ismeretében az összehasonlítás és a kölcsönhatások megállapíthatóságának fontos feladata valósítható meg¹.

A népi vadfogás irodalma földrészünk vonatkozásában is igen szegényes, de ez a helyzet hazai vonatkozásban is. A múlt században sorványosan megjelent közlemények után a jelen század sem hozott számottevőbb gyarapodást. Közvetlen szomszédainknál is az utóbbi évtizedekben csak néhány szakkutató, esetleg művelődéstörténész, erdészeti-vadászati szakember foglalkozott, illetve foglalkozik a népi vadászat formáival, eszközeivel². A széles skálájú népi foglalkozásoknak ez az ága — lehet ugyan, hogy az adatok gyűjtésének ismert nehézségei miatt — nagyon kevés kutatót vonzott, vonz még ma is, pedig, változatos tájegységeink gazdagsága, a sokféle elejthető vad, az erdőt-mezőt járó ember figyelmét minden területen és minden időben felkeltette. Tekintve, hogy a vadállatok megszerzésére irányuló tevékenysége — akár egymástól távolabbi, akár egymáshoz közeli területeken gyakorolja is azt —

sok zónális, csak az ott élő népcsoportra jellemző sajátos vonzást őriz, s ezért azoknak hézagmentes megismerése elkerülhetetlen feladat. Az idő múlása ezeknek a hézagoknak a kitöltését nagyon sürgössé teszi. Napjaink rohamos gazdasági-társadalmi átalakulása — maholnap — a népi kultúra tárházából ezt a jelentős régi foglalkozást eltünteti. Ma még módunkban van az élő hagyomány, vagy a még meglévő gyakorlat birtokában ebből a művelődési hagyatékból valamit megmenteni.

Ilyen öröklődött anyag felhasználásával kíséreltem meg a Keleti Kárpátok középső övezete néhány zónájának népi vadfogását tanulmányozni³. Ez alkalommal — az adatok további gazdagítása végett — a Gyergyói-havasok ölében fekvő Borszéki-medence környékén a jelen század ötvenes éveinek a táján még ismert vadfogó eszközöket és vadfogási módokat írom le⁴.

A vadfogás eszközeit, fogásmódjait az állatfajok: **emlősök** (ragadozók, páros ujjú patások, rágcsálók), **madarak** (ragadozók, tyúk-félék, énekesek), **ízeltlábak** (méhek) szerint csoportosítottam, mivel igen gyakran az egy fajtához tartozók fogására is — eredményes elejtésükért — többféle eszközt és eljárást alkalmaznak.

EMLŐSÖK

Ragadozó emlősök

A **görény** — az erdős vidéknek is ez a kis ragadozója — a hegyvidéki nép majorságai közt gyakran garázdálkodik, de a nagyobb állatok fogására felállított csapdák zsákmányát is szívesen megdézsmálja. A pusztításukat — éppen ezért — minden lehető módon megkísérlik. Leggyakrabban a **kisvas**al fogják (1. ábra). A kisvasat a kovács „kihúzott”, azaz kikalapált és rugalmasra edzett vaspántból készíti. Alakja a szénfogó horogra emlékeztet. A kisvas **karjai** — szárai — kb. 30—35 cm hosszúságúak. A két kar végére merőlegesen, egymással szemben fordított félkör alakú, kihegyesített csúcsú **pofák**at nyitólnak, amelyek fesztelenített állásukban egymás alá csúsznak. Felállításukkor a karokat szétfeszítik, s közvetlen azok alá bádoglemezből egy kb. 5 cm átmérőjű, korong alakúra vágott **tányért** tesznek, amelynek közepébe — a csalétek rögzítésére — kerek lyukat vágnak. A vasat, mielőtt a „húzás” — járás, csapás — helyére állítanák a bádogkorongocskával együtt „pácolják”, azaz bűdösített vérrel kétszer-háromszor bekenik azért, hogy „vegye el a vas szagát”. A tányér lyukján csaléteknek valamilyen állat előre megbűdösített húsából kivágott szeleteket húznak át. A csapdát aztán — gyakran 3—4 darabot is — a görény mozgási területén állítják fel. Elhelyezésük után apró faágakkal álcázzák, olyan módon rakva rá azokat a vásra, illetve köréje, hogy egyúttal terelőként is szolgáljanak, s a kis állat a csalétek csak a szétfeszített pofák közé dugott fejjel érhesse el. Akár egy, akár több vasat állítanak fel, köréjük is húsdarabokat szórnak el. A kisvasat — a leírt módon előkészítve — korhadtt belsejű facsutakok üregében is el szokták helyezni (2. ábra). A csapdákat — elhurcolásuk megakadályozására — a karok hajlatába erősített dróttal kötik ki.

A görény fogását drótból készített **csúszó hurokkal** is megkísérlik. A hurok mgszerkesztése, felállítási módja az általánosan ismert formáktól, illetve módoktól nem tér el.

A vidrát kovács készítette **tánygyérvassal** és **szegletes vassal** fogják (3. a, b ábra). Mindkettő az általánosan elterjedt zúzó-csapdák csoportjába tartozik. Elnevezésüket a szerkezeti részeket tartó „alap“-nak-keretnek az alakja szerint kapták. A tánygyérvas keretét köralakúra hajtott „szálvas“-ból készítik. Erre szerelik fel — az alapkör átlójának két végpontjához — a félkör alakúra hajlított, tartószegeken fordítható **csapókávákat**. A szögletes vasnál viszont az alap is és a kávak is szögletesen törtek. A csapda fogórészeit alkotják még az alap két szemben lévő pontjára hegesztett meghajlított **rugók** és az egyik oldalra szerelt — a kifeszített kávákat rögzítő, majd felszabadító — meggörbített **fesz-telenítő fül**, s az erre szegecselt csalétket tartó **lappantyú**.

A csapdák elhelyezésére akkor kerül sor, amikor a vidra szörmeje megfelelő. Megfigyelik az állat „húzását“ — azt a helyet, ahol a vízből zsákmánya elfogyasztására a partra jön —, s a csapdákat ott „vetik meg“. Nagyobb vízállás esetén a patakmeder fenekére „víz alá“ is állítanak csapdát. Lerakásuk előtt a lappantyúra frissen fogott halat kötnek, s ráfagyasztják. Az előkészített vasat aztán vékony láncsal, vagy dróttal kikötik, majd faágakkal álcázzák. A biztosabb fogásért ketten-hárman társulni is szoktak. Eredmény esetén a bőröket vagy azok árát egyformán elosztják.

A **nyest** egyike azoknak a kis ragadozóknak, amelyeknek értékes szörmejét a vadfogó is minél gyakrabban szeretné megszerezni. Ez az oka annak, hogy azokon a területeken, ahol a nyest — a természeti környezet adottsága folytán — eléggé gyakori, a fogókésztségeknél és a fogásmódoknak több változatával találkozunk.

Egyik — szerkezeténél fogva igen jelentős — fogókésztségük a **patula** (4. ábra). Ez ollósszerkezetű zúzócsapda. Technikai megoldásának alapelve hasonlatos a Hargita vidékén készített „ollóscsapda“ szerkezetéhez⁵, de felállítási módjában és több szerkezeti elemének elnevezésében helyi sajátosságok vannak. A csapda alkalmazási módjában az a lényegesen eltérő vonás, hogy a kis ragadozóknak a csapdához való csalogatása előzetes, hosszas szoktatást kíván.

A patula alapjához két olyan vékonyabb törzsű, ún. **párfá** szükséges, amelyek egymástól kb. 70—90 cm távolságra állanak, és a fák törzse a földtől mintegy 1,5—2 m magasságban elágazik. Abban az esetben, ha ilyen ágképződésű és egymáshoz közel álló párfát nem találunk, akkor kiválasztanak csak egy megfelelőt, s a közelében levőre pedig mesterséges elágazást szerelnek. A mesterséges ág felszerelésénél azonban vigyázni kell arra, hogy az közelítse meg a természetes ágállást, mert az óvatos nyest könnyen gyanút foghat. A nyestnek ezen tulajdonságát ismerve — a sikeres fogás érdekében — az egész szerkezetnek természetes hatásúvá tételére nagy gondot fordítanak.

A párfák elágazásainak tövébe átfektetnek egy kb. 10—12 cm átmérőjű három élűre faragott farúdat, az **alsó fogófát** (az olló alsó szarát). Mindkét végét a szétágazó ágak töve közelében előzetesen fűrt lyu-

kaknak megfelelően szintén átfúrják, s faszegekkel azokhoz rögzítik. Utána elkészítik a **felső fogófát** (az olló felső szárát), s egyik végét szintén átfúrják, majd ráfektetve az alsóra **faszeggel** vagy **gúzzsal** (csavart faháncskötél) olyan módon rögzítik, hogy ez a szár ollószerűen felnyitható legyen. Ha azonban a fa elágazása „annyira jó állású“, hogy az elágazásába illesztett fogófa jól szorul — kotyogás- és csúszásmentesen megáll — abban az esetben rögzítésére nincs szükség. A csapda megvetésekor a felső fogófát ollószerűen fel kell nyitani és fel kell „pockolni“-támasztani. Ehhez egy 10—15 cm hosszú vékony fahasábocskát, **állító horgot** faragnak, s annak mindkét végét „bevállazzák“. A hasábot közepé táján átfúrják s a fúratba egy 20—25 cm hosszúságú **csapot** — szarvszerűen görbülő kihegyezett fogat — rögzítenek. A csaléteknek szánt húst aztán erre a csapra húzzák fel. Amikor a patulát „megvetik“, a felső fogófát felnyitják, s az állítóhorgot bevállazásaival beállítják a két fogófa élei közé olyan módon, hogy annak alsó vála az alsó fogófára támaszkodjék, a felső pedig a felnyitott fogófát támassza alá. A horog így a fogófák vonalához mérten merőlegesen, kifelé fog állani.

A fogófák beállítása után a felső fogófára — irányára merőlegesen — **nyomtató dorongokat** támasztanak. Ezeket vastagabb fenyőfacsapokból szabdalják fel olyan hosszúra, hogy a földtől, rézsútos fektetéssel, fölérjenek a felső fogófaig, sőt vagy 40 cm-rel túl is nyúljanak azon. Szerepük kettős: egyrészt a felső fogófa súlyát növelik így meg, másrészt pedig terelőként szerepelnek. A felső fogófára támasztott és annak vonalán túlérő dorongok ugyanis a nyestet majd megakadályozzák abban a törekvésében, hogy az állítóhorog csapjára rögzített csalétket a felső fogófáról érhesse el. Arra kényszerítik, hogy ahhoz csak alulról — a nyomtató, illetve a terelődorongokon felkapaszkodva és onnan az alsó fogófára kúszva — juthasson el. Ez a terelési eljárás a fogás sikerének lényeges előfeltétele, mert ha a nyest a felső fogófára rá tudna telepedni, onnan a csalétket a fogófa ollója közé való beszorulás veszedelme nélkül tudná kiszedni. A dorongokat hézagmentesen támasztják egymás mellé, azért, hogy a nyest az esetleg köztük maradó nyílásokon át ne tudjon az alsó fogófára átbújni. Ilyetén való felállításuk után felületüket rendszerint fagalyakkal álcázzák.

A tárgyalt vidéken a patuláknak — a terelődorongok elhelyezése szerint — kétféle típusváltozata ismeretes: az egyik az **alacsony patula**, amelynek fogószerkezetére a terelőt a fennebb ismertetett módon helyezik el (4/I. ábra), a másik a **magas patula** (4/II. ábra), amelyhez a dorongokat nem a földről indítva támasztják, hanem egy olyan közeli fának egyik — lehetőleg vízszintesen kinyúló — vastagabb ágára fektetik, amely a föld felszínéhez mérten legalább 3—3,5 m magasságban ágazik el. A vadfogók szívesebben állítanak fel magas patulát azért, mert mind a vadőrök, mind a más „alkalmatlan személyek“ elől könnyebben rejthetők.

A patulákat általában a hegygerinc vonala mentén, a gerinctől kb. 50—100 m-re szerelik fel, olyan helyeken, ahol a kis ragadozó járnai szokott. Elkészítésüket már a nyár közepén megkezdik, egyrészt azért, hogy a szerkezet fehér színű friss faragásai a napsütéstől, széljárástól,

esőtől barnuljanak meg, másrészt azért, hogy az óvatos nyest az útjában elhelyezett emberi alkotmányt szokja meg.

A patulákat leggyakrabban többen összeállva, közösen szerelik fel, egy-egy területre 8—10-et is. A csapdák készítését ősziire kell befejezni. Novemberben kezdődik aztán a nyest „etetése“, a csapdákhöz való szoktatása. A csaléteknek szánt húsdarabkákat a patula horgára kötik, anélkül azonban, hogy a csapdát működésképes állapotba hoznák. Amikor aztán az első hó lehullott és a nyestnek téli bundája van, megkezdik a szerkezet „felhúzását“, azaz fogóképes állapotba való tételét. Az állítóhorog csapjára rátűzik a szokásos csalétket: „lebüdösített“ májat, őzhúst, füstölt halat vagy ritkábban nyúlhúst. A szoktatási idő alatt a patulához és a csalétekhez szokott nyest ebben az esetben is gyanútlanul indul a kedvelt falat elfogyasztására, de most azt — a felállított terelődorongok miatt — csak alulról, a földről tudja megközelíteni. Felkapaszkodva azokon, majd végig kúszva az alsó fogófán a csalétket tartó oldalra fordított horogig, azt maga felé húzva támasztékából kirángatja, s ennek következtében a felső ollószár rácsapódik a derekára. A csapdákat naponta „lejárják“, megvizsgálják. Ezt rendre, felváltva végzik. A „fogáson“ aztán osztozkodnak.

A patulázás mellett a nyest fogásának egy másik kombinált: **dögverem-pajta-vas** (5. ábra) együttes alkalmazásával végrehajtható módját is gyakorolják. Az ún. dögverem és a pajta építésével tulajdonképpen a nyestnek a fogóvashoz való szoktatását célozzák. A fogás előkészítését október vége felé kezdik meg. Ismerve a nyestnek azt a szokását, amely szerint leginkább a hegygerinceken jár, a fogására készítendő kombinált csapdát is olyan helyen állítják fel, ahol 3—4 ilyen gerincvonulat található. A **pajta** építéséhez kb. 8 cm átmérőjű, gömbölyű fenyőszálakat válogatnak ki, amelyekből 60—70 cm hosszúságú darabokat vágnak, s ezekből „gerezdbe metszve“ egy 50 x 50 x 40 cm belvilágú ketrecszerű alkotmányt rónak össze. A pajta tetejének közepébe, a szoktató csalétek betétele végett, egy lappanccsal zárható négyzet alakú kis nyílást vágnak. A láda mind a négy oldalának közepe táján pedig akkora méretű kör alakú nyílásokat fűrészselnek ki, amelyeken át a nyest a ládába be bújhat. Az elkészített pajtát aztán a gerincvonulatok találkozásánál előzőleg kiásott **dögverembe** sülyesztik. Besülyesztésének oka az, hogy a nagyobb ragadozók a pajtát — a belsejébe helyezett csalétek miatt — ne tudják szétrontani, vagy helyéről elmozdítani. A besülyesztett pajta bejáró nyílásai elé földet hánynak, s abba a nyílásokhoz vezető „járatok“-at, kis alagútakat vájnak ki. Ezek elé helyezik el aztán a **vasakat**, kávéit szétfeszítve „felhúzzák“ ugyan, de egyúttal rögzítik is azokat. A fogóvasaknak rögzített állapotban való elhelyezése a nyest szoktatási folyamatának egyik részcsелеkménye. Célja az, hogy a dögveremhez történő csalogatással egyidőben az óvatos nyest ezeket a környezetétől idegen tárgyakat szokja meg, s majd a fogás ideje alatt is gyanútlanul közeledjék a csapdához. A szoktatás ideje alatt csaléteknek a verem földjére, illetve padlójára a tetőnyíláson át alvadt vért, vagy húshulladékot tesznek, s ha a nyest azt elfogyasztotta — ismét pótolják. A dögverem felé húzó hegygerincek éleit kb. jó félkilométer távolságból, egészen

a verem bejáró nyílásáig, bűdösített májjal időnként „behúzzák“. A jószimatú nyestek ezt a „húzást“ többször követve, fokozatosan a dögverem látogatásához szoknak. Novemberben, decemberben aztán, amikor a nyest bundája szép télies színt és fényt kapott „a vasakat feleresztik“ — a fesztelenítő fülek lekötését feloldják, s ezzel a csapdát fogóképessé teszik. Az őszi folyamán a dögveremhez szoktatott nyestek továbbra is gyanútlanul közelednek a megszokott etetési helyhez, most azonban a lyukak száda előtt elhelyezett fogóvasak fesztelenített kávéi az érintésre összecsapódnak, s a nyest fogva marad.

A nyest egy **másik fogásmódja** inycen tulajdonságára alapozódik. Ez a kis ragadozó ugyanis előszeretettel dézsmálja meg az odvas fákba költözött vadméhek mézkészletét. Az ilyen inyenckedőt a vadfogók „mézes nyest“-nek nevezik. Az erdőt járva megfigyelik, hogy hol fészkelnek vadméhek, s hogy azoknak odvát látogatja-e a nyest? Ha találnak olyan fát, amelynek apróbb oldalágai is vannak, vagy kissé meg van dőlve, akkor azt a fogás sikeréért — a fa környezetétől függően — kétféle módon „eltorlaszolja“: a köpüt rejtő odvas fát, ha sűrűn álló vékonyabb fák veszik körül, azokat kivágják, ha viszont a mézes fa vastag, öreg fák között áll, azoknak ágait lemetszik azért, hogy a nyest az odúhoz sem kapaszkodással, sem átugrással ne juthasson el. Ezekkel a terelési módokkal kényszerítik majd rá a nyestet arra, hogy a mézes odúhoz csak a fa törzsén felkapaszkodva juthasson el. A terelés előkészítése után estefelé, amikor már a méhek fészükbe húzódtak, az odú szádát is eltorlaszolja: falevéllal vagy fűcsomóval betömik. Ezt követően a mézes fa köré „megvetik“ a vasakat, lappantyúikra megcukrosodott mézet vagy lépesmézet tesznek, s a csapdák közé is lépesméz darabokat szórnak el — majd eltávoznak. A vadászatra induló nyest megérezve a méz szagát, s felfedezve az odút is, eddigi gyakorlata szerint a szomszédos fákról szeretné azt megközelíteni. Mivel ez itt most nem sikerül, a fa törzsén kísérli meg az odúhoz való jutást. Megtörténik, hogy már a fára való indulásakor felfedezi a csapdák közé szórt csalétket, s azok keresgélése közben valamelyik vasba belelépik. De ha véletlenül — az odúhoz irányuló sietségében nem figyelve a földön lévő mézre — szerencsésen fel is jut a fára, a fészekhez nem tudva hozzáférni, csalódottan visszaereszkedik a fa tövéhez, s most már akörül „bóklászva“ a megvetett csapdák valamelyikének foglyává válik.

Megkísérik a mézes-nyest fogását **uborkás üveggel** is. Levágott fák csutakjának kikorhadt üregébe 10—15 literes uborkás üvegeket sülyesztenek, s azokba csaléteknek mézet tesznek. A terjedő illat nyomán a nyest rátalál az üvegre, abba belemászik, de csak ritka esetben tud ismét kijutni belőle, s ott fogva marad.

Halászhoroggal is megkísérik a nyest fogását. Három darab piszt-rangászó horgot — szárait egymás mellé illesztve — füleik alatt erős cérnával jó szorosan körül tekerik, vigyázva arra, hogy a „szakállai“ el-lentétes irányba álljanak. E hármas horogra a szokásos csalétekből egy akkora darabot húznak rá, amelyik a horgokat szakállukkal együtt burkolja. A horogfülekbe aztán hosszabb cítera- vagy cimbalom drótot kötnek, s ezzel egy fa olyan magasságban kinyuló ágára függesztik fel —

a fa törzséhez közel —, hogy az a földtől legalább 2,5—3 m magasan csüngjön. Ez a magasság azért szükséges, hogy a rókák, vagy farkasok ne tudják a horogcsomót leszakítani. A nyest amikor megérzi a bűdösített hús szagát, a fa törzsén a csalétekhez kúszik. Amikor azonban ráharap, a horgok az ínyébe akadnak. Szabadulni akarva „erős vergelődésbe kezd“, de ezzel a horgok szakállai még jobban a szájába akadnak, s menekülési kísérletét lehetetlenné teszik⁶.

A róka fogását elsősorban a háztáji szárnyasokban tett kártételért, másodsorban értékes prémjéért szívesen és gyakran megkísérlik. Megszerzésére változatos csapdázási módokat eszelnek ki. A fogás sikerének biztosítása azonban minden alkalmazott szerkezet és fogásmód esetében — az állat nagyfokú ravaszsága, óvatossága miatt — szükségessé teszi a csapdához való előzetes terelő eljárások alkalmazását.

Vassal történő fogásához a róka „járásá“-ba több csapdát sakk-táblaszerűen állítanak fel. A vasakat felhúzásuk előtt — szagtalanításukért — „bepácolják“, bűdösített vérrel bekenik. A földre helyezett csapdák közti területre — a rókát biztosan vonzó csaléteknek — „tepertyű“ darabkákat szornak el. Az így előkészített vasak felé, mintegy fél km távolságtól kezdve több irányból is „húzást“ csinálnak: vagy vért csepegtetnek a talajra, vagy rövid szakaszokon „tepertyű szemeket“ hintonak el. A vasakat kendermag polyvával vékonyan behintik egyrészt azért, hogy álcázzák azokat, másrészt pedig azért, hogy ezzel is a „vas szagának“ elvételeit fokozzák.

Ezen a vidéken is — éppúgy, mint a Hargita vidékén — ismerik a horoggal való rókafogást. A különbség itt csak az, hogy nem kovácsolt horgot készítenek, hanem — a nyestfogó horoghoz hasonlóan — csukászó haláshorgokból kötnek össze három darabot. Erre húzzák rá a csalétket: a „férgyet“ (mezei vagy házi egeret), cinege, szemeti pinty, vagy mogyorótyúk húsát. A fogásra előkészített horgot egy fa mintegy 3 m magasságban kinyuló ágára — a fa törzsétől távolabb lógóan — úgy függesztik fel, hogy azt a róka hátsó lábaira állva és a fa törzséhez támaszkodva ne érhesse el, s emiatt utána ugorva, a horognak az ínyébe való beakadási lehetősége fokozódjék. A fogás biztosabbá tételére szintén terelést alkalmaznak — a csapdához vezetően több irányból csalogató étket raknak le.

A továbbiakban a ketreccel való rókafogás ritkábban alkalmazott eljárását írom le. A ketrec (6. ábra) egy nagyobb méretű (120 x 100 x 70 cm) kalitkaszzerű láda, amelynek mindenik oldalát egy előzetesen összeállított keretre szegezett „lévek“-ből — kb. 5 cm átmérőjű faragatlan fenyődorongokból — állítják össze. A ketrec tetejét bepadolják. Az egyik oldallap közepe táján pedig egy akkora ajtónyílást hagynak, amelyen át a róka a ketrecbe tud jutni. A nyílásra bőr- vagy fémsarkokon mozgó, befelé nyíló csapóajtócskát szerelnek, aminek működtetését az ajtó nyíló oldalának felső negyedéhez és a vele szemben lévő ketreccsarak léchéhez rögzített, régebben csaptató (rugalmas vessző), később húzó spirálrugó felszerelésével biztosítják. A csaptató, illetve a rugót úgy szerelik fel, hogy ez az ajtót szorosan feszítse rá az ajtónyílásra, fogáshoz kinyitva pedig tartsa feszesen, visszacsapódóképes állapotban. Ez utóbbi állapo-

tot az ajtócska széle és az ajtókeret közé — a nyílás háromnegyednyi magasságában — elhelyezett **szálka**-támasztóléc, közbeiktatásával érik el. A szálka hossza csak akkora, hogy az ajtót „félnyílásban“ tarthassa kifeszítve. A csapóajtó mögé, hogy az a róka behatolásakor ne nyílhasson egészen hátra, a ketrec padlójára egy kicsi **ütközőfát** szegeznek. Csaléteknek — azért, hogy a róka „szagot kapjon“ — a zajtónyílás mögötti sarokba rőzseláng felett piritott „pergelt“ kakast, vagy -tyúkot tesznek. Odatétele azért fontos, hogy a róka azt csak a kitámasztott ajtó megke-rülésével érhesse el. Amikor aztán a róka az így előkészített csapda bel-sejébe a „félnyílásra járó“ ajtó mellett beóvakodik, előre nyomakodó testével a kifeszített ajtót megmozdítja, mire a kitámasztó szálka leesik, s az így fesztelenítődött ajtó rácsapodik a róka tomporára vagy farkára. A megijedt állat erre rendszerint előre ugorva farkát is maga után ránt-ja, s ezzel sorsát megpecsételi: a nyílásra szorosan rácsapódó ajtó me-nekülését lehetetlenné teszi.

A ketreccsapdát leginkább a „kertek alatt“, olyan helyre szokták felállítani, ahol a róka több alkalommal ólalkodott, vagy már meg is dézsmálta a majorság-állományt. A szokásos csalogató „húzást“ ez eset-ben sem mulasztják el. A kitett ketrecet aztán gyakran meg kell nézni, mert ha befogadott róka néhány órára a ketrecben marad, a léceket ki-rágva hamar kereket old.

Hurokkal is fognak rókát (7. ábra). Acéldrótból kb. 20—25 cm átmérőjű csúszó hurkot készítenek, s azt olyan — sövény vagy deszka-kerítés alján lévő — lyukakhoz szerelik fel, ahol a róka átjárója van. A biztosabb fogás érdekében két hurkot készítenek, s azokat a kerítésen lévő lyuk mindkét oldala mellé úgy szerelik fel, hogy a hurok nyílás-mérete és elhelyezése teljesen megegyezzen egymással. Ilyetén való fel-állításuk lehetővé teszi, hogy a róka — bármilyen irányból is bújik át a kerten — biztosan megfogódik, mert a két hurok szorításából egy-könnyen nem tud szabadulni.

Pusztítják a rókát **mérgezéssel** is. Ez az eljárás ugyan olyan, mint az alább leírt farkasmérgezés. A különbség csak a mérreg elhelyezési módjában van: a rókának ugyanis a mérget a csapda mellé nem körben teszik a földre, mint a farkasnak, hanem „vonalba“ rakják le.

A farkas fogására is többféle eljárást alkalmaznak. Fogják vassal, csapóveremmel, farkaskertel és pusztítják mérgezéssel is.

A vassal való fogást a rókafogó csapdákhöz hasonló, de nagyobb méretű **tángyér**- vagy **szegéletes vasakkal** kísérik meg. A csapdákhöz való irányítást egyrészt az állat mohó falánkságára, másrészt nemi ösz-tönére **alapozzák**. A fogás ideje az első hó lehullásakor kezdődik. A far-kas falánkságát ismerve, csaléteknek bármiféle megbüdösödött húst fel-használhatnak. Ebből jókora darabokat vágva ki — a farkasok járta te-rületen — egy alkalmas fa kinyúló vastagabb ágára olyan magasságban függesztik fel, hogy a ragadozó azt csak felugorva érhesse el. A függő csalétek alá „húzzák fel“ aztán a vasakat s aztán álcázzák: a felajzott kávákat lefagyásának megakadályozására és a vas szagnak elvételére hó-val vékonyan beszódják. A farkasok nemi ösztönük indíttatásából — kü-lönösen a párzási időszakban - vizelni rendszerint egy helyre járnak

vissza. Itt aztán „szaglászhatnak, ordítóznak, a földet s havat felrugják“. A vadfogó felkutatja e vonzási pontokat, s körletükbe 4—5 vasat is megvet, majd a szokásos módon álcázza. Az ilyen helyeken a farkas — óvatosságát legyőző ösztönétől űzve — csalétek nélkül is „vasba lépik“. Csalétek helyett — ritkább esetben — a vasakat büdösített vérrel is be szokták kenni, pácolni. Elhurcolásuk megakadályozására láncsal gyökérhez, fához vagy cövekhez rögzítik.

A **csapóveremmel** (8. ábra) való fogás hosszadalmasabb előkészületet kíván. Ásnaq egy kb. 1,5 öl mély és 1,5 öl széles, rézsús oldalú gödröt. Oldalait — tartósítás végett és azért, hogy több éven át is használható legyen — gömbfával kibérelik, tetejére pedig deszkából födelet készítenek. A földél közepső részén egy kb. 2 m-es nyílást hagynak, amelynek elzárására fatengelyen forgó **billenő lappancsot** szerelnek. A csalétket (lódögöt, vagy ha ez nincs megbüdösödött juh- vagy kutyahúst) a lappancs közepére kötik. A verem száját elzáró lappancsot száraz falevéllal, vagy növényi gazzal hintve be — álcázzák. A büdös hús szagára a csalétekhez siető farkas amint a lappancsra rálépeik — az a tengelye körül elfordulva lebillen, s az állat a verembe zuhan. Ott aztán agyon ütik, leszúrják vagy esetleg lelövik.

Farkasfogásra — szórványosabban ugyan, s eredményességének kétesebb volta miatt — **farkaskertet** is építenek (9. ábra). Ezt 10—12 cm átmérőjű, 2 öl magas gömbfacövekekből készítik, amiket csigavonalszerűen vernek sűrűn egymás mellé a földbe. A befelé tekeredő falak közti térköz kb. 60 cm. Külső „szádára“ — bejárati nyílására befelé nyíló **lengő ajtót** szerelnek. Sarkait a tartó oszlopokra kissé ferdén, befelé szegezik rá, azért, hogy az ajtó ne csukódjon rá teljesen a bejárati nyílásra, hanem hagyja azt kissé nyitottan. A csigavonal közepső 1 m-es átmérőjű körének nyílását, a „belső szád“-at **szádtorlasszal** — hevederekkel levélajtószerűen összeszegezett deszkalappal — zárják szorosán el. E mögé teszik a csalogatónak szánt élő juhot, vagy a sokkal alkalmasabb erős szagot árasztó és éles hangon mekegő kecskét. A prédát kereső éhes farkas amikor a csalogató állatot felfedezi, a ketrec körül — egyre kisebb körökben — „kerengeni kezd“, majd a külső szádára szerelt lengőajtó által hagyott résen át benyomakodik a folyósóba. Az ajtó utána — mivel sarkai ferdén állanak — ismét visszalendül eredeti helyzetébe. Eljutva a belső körig, annak eltorlaszolt száda miatt nem tud a mögéje zárt állathoz jutni. Megunva a hiábavaló kísérletezést kifelé igyekezne, de a szűk folyósóban nem tud megfordulni, s ezért hátrálva igyekszik szabadulni. Farával azonban a bejárat befelé nyíló ajtóját visszaszorítja annak szádára, s így fogva marad. Ennél a fogásmódnál — különösen, ha kecskét tesznek csalogatónak — előzetes terelő eljárás alkalmazására nincs szükség. Legfennebb — ha van — lódög húsából kisebb darabokat szórnak szét a farkaskert környékén.

A falánk farkasok a határon lévő emészthető dögvermeket szintén meglátogatják. Az ide járó farkasokat lódög húsdarabjaiba helyezett sztrichninnel, ciánkálival **mérgezni** is szokták. A mérget leginkább viasz vagy faggyú keverékéből készített kis hüvelyekbe helyezik, (2—2 g), a

hüvelyek száját leviasszozzák, s az egészet ismét olvasztott langyos viaszba vagy faggyúba forgatják. A kész hüvelyeket aztán fafogóval — hogy emberszagot ne kapjon — benyomkodják a veremben lévő dög húsába. Ha a veremben esetleg már nincs dög, abban az esetben a mérget húsdarabokban helyezik el, s azokat a verem környékén 5—6 m-es körzetben rakják le.

A medve fogása — az állat nagysága, ereje, támadó készsége, húsának, bőrének elrejtése, kezelése és értékesítési lehetősége miatt — már nehezebb feladat elé állítja a vadfogót. A zsákmány értéke azonban — e nehézségek dacára is — a fogás megkísérlésére ösztönzi.

Az elejtésre kiszemelt medve fogását élelemszerző szokására alapozzák. Ez szabja meg, hogy szükséges-e a csapdákhöz való előzetes tereléséhez, szoktatásához csalétket alkalmazni. A jámborabb gyűjtőgető medve ugyanis nem igen törődik a csalétekkel, ez csak a húsevésre kapott, ún „vérmedvét“ vonzza.

Bármelyik medve fogásáról is legyen szó, előzetesen fel kell kutatni megszokott rendes útját — „csapását“. A húsevésre még nem szokott gyűjtőgető medve útjára csak falombokkal álcázott vasakat tesznek, kettőt-hármat, mintegy száz lépésnyi térközökkel. A vérmedve az útvonalát mindig a prédáját képző elfogyasztott szarvasmarha, vagy ló leütési helyére irányítja, oda ismételten visszajár. Garázdálkodásának idejéről és helyének hollétéről az erdőt járó vadfogók mindig értesülnek. Ennek nyomán megkeresik azt a helyet, s titokban előkészítik a fogásra. Valami úton-módon — ha sikerül — lódögöt, ha az nincs akkor más elhullott háziállatot szereznek, s ezt a vérmedve által látogatott területre kiteszik. A dög köré pedig 3—4 medvefogó vasat raknak ki. Láncsal mindenikre háromágú kovácsolt horgot kötnek azért, hogyha a medve csapdába lépett és megriadva menekülni akar, a kiálló fagyókerekben vagy a bozót közé keveredve akadjon meg. A felállított csapdákat naponta megvizsgálják. Ha sikeres volt a fogás, nagy körültekintéssel agyonütik, vagy ha puskájuk is van — lelövik. A megölt állatot valami járművel „biztos helyre“ szállítják. Ha nincs jármű, akkor a bőrét azonnal lenyúzzák s elviszik, hogy más állat kárt ne tehessen benne. Az állatot „kibelelik“, húsát szétdarabolják, s magasan lévő faágakra felakasztják, hogy „levegőzzön“ addig, amíg másnap utána tudnak menni⁷.

Hiúzt — adatközlőim állítása szerint — csapdával nem fognak. Ez a vérengző ragadozó ugyanis prédáját rendszerint lesből, faágáról leugorva szerzi meg. Megtörténik azonban, hogy véletlenül a más állatok fogására kitett csapdába lépik⁸.

Páros ujjú patások.

A vad disznó. Fogási idejét a borszéki erdős hegyvidéken a vetések beérési sorrendje, és az évszak is irányítja. Eltérően a Hargita vidékétől, ahol fogására rendszerint saját készítésű facsapdákat alkalmaznak⁹, e tájon inkább — az állat rendszertelenebb mozgási szokása miatt — mechanikai rendszerű csapdák nélküli fogásmódokkal kísérle-

teznek. Ha azonban több vadfogónak sikerül társulnia, abban az esetben a vassal való fogást is megpróbálják.

A vaddisznó előszeretettel keresi fel — egyebek mellett — a borsó-vetéseket. Ahova ilyen növényt vetnek, ott már a vetés idején előkészítik a fogást. Kiásnak egy kb. 3—3,5 m hosszú, 1,5 m mély és 60—70 cm széles **árkot**. A borsót úgy vetik az árok mellé, hogy a növekedő indák — az árkon átfektetett faágakra kúszva — annak száját „lepjék el“ — álcázzák. Amikor a borsó megéri, s a vaddisznó kezd rajta „élődni“, nagy a valószínűsége, hogy az árokba zuhan. Rendszerint vagy a fejére, vagy a hátára esik, s mivel az aránylag keskeny árokban nem tud lábra állni, nem is tud belőle „kivászkalódni“. Ha a fogás sikerült, a gödörbe szorult disznót agyonütik, húsát, sörtéjét felhasználják, bőrét kikészítik.

A vaddisznó a kevesebb táplálékot nyújtó tél idején élelem utáni kutatása közben „tollászás“ végett a volt „pityókás helyeket“ — krumpliföldeket is néha fel szokta keresni. Az ilyen télen bókászó disznónak az elejtését **bányászgyutaccsal** is megkísérlik. Négy, öt krumpligumóban egy-egy lyukat vájnak, s mindenikbe gyutacsot dugnak. Lerakásuk előtt azonban meg kell győződni, hogy a disznók valóban látogatják-e az őszi krumpliföldeket. Ezért néhányszor — szoktató éteknek — gyutacsmentes krumplit szórnak szét a havon. Ha úgy látják, hogy a csalétket valóban a disznók fogyasztották el — aminek bizonyítására a hóban hagyott lábnyomaik szolgálnak —, akkor a „töltött pityóká“-kat egy meghatározott területen szétrakják. A vaddisznó amikor ezek közül egyet a szájába vesz és rágni kezd, a töltet felrobban, s az állat fejét szétszakítja.

Vasat, amint mondtam, ritkábban alkalmaznak a fogásra. Oka ennek az, hogy a biztos csapdázásra egy vas nem elegendő, mert ha a disznó bele is lépik a lánccal kikötött csapdába, szokása szerint, „vergelődni“ kezd, s lábát a kávak szorításából kiszakítva elmenekül. Ha a vaddisznók őszi kártétele nagyobb számuk miatt tetemesebb volt, akkor megfogásukra — néha — többen is társulnak. Legalább 4—5 csapdát kell alkalmazniuk. Ha aztán a disznó azok egyikébe belelépett, s a lábát megkísérlé abból kiszakítani, ugrádozása közben egy másik, szomszédos csapdába is biztosan belelépik és így fogva marad.

A **szarvas** és **őz** fogását e vidéken — adatközlőim szerint — nem gyakorolták.

Rágcsálók.

Mókus és **pölle** (pele) fogására ritkán szánják rá magukat, esetleg a gyermekek, vagy a változatosság kedvéért a felnőttek. A fogást kisebb méretű **tánygyérvassal** vagy a kereskedésben árult rugósrendszerű **féregütővel** végzik. Ezeket a fogóeszközöket olyan helyre állítják fel, ahol a kis állatok fészkelni szoktak. A fészkes fákat az alájuk hullatott „fenyőcsutika musztalék“ (toboztörmelék) jelzi. Az ilyen fák közelében vetik meg a csapdát, majd törmelékkel behintve álcázzák. A földön is hancurozó kicsiny állatok aztán nagyon könnyen a csapdák foglyaivá válnak.

MADARAK

Az erdőt járó vadfogót a madarak is érdeklik. Fogásukat részben hasznossági okból, részben kedvtelésből úzik.

A **ragadozó madarakat**, amiket itt általában a **sasnak** neveznek (kígyászó sas — kígyászölyv — *Circaetus gallicus* Gmel.; vörössas-vöröskánya — *Milvus milvus* L.; törpesas — *Eutolmaetus pennatus* Gmel. stb.) különösen az erdők közelében lévő háztáji majorságfélékben tett kártevésük miatt igyekeznek pusztítani. Törbecsalásukhoz egy közepes méretű **drótketrecet** — kalitkát és **fogóvasakat** alkalmaznak. A drótkalitkába, vagy annak tetejére „csalogatót” helyeznek el. A csapdákat aszerint készítik elő, hogy azokat a beltelken, vagy attól távolabb az erdőszélen, az erdőben állítják-e fel. Ha a háztájon szándékoznak az ott már többször garázdálkodó madarat törbe csalni, akkor a kalitka tetejére kötnek 2—3 féregütő vasat, s a kalitkába pedig egy élő tyúkot zárnak. A ketrecet a háztól távolabb álló valamelyik felfedelő melléképület tetejére helyezik el, ahol aztán a rákötött vasakat „felhúzzák” — fogóképes állapotba teszik. A dézsmálásra ismételten visszatérő ragadozó felfedezve a tyúkot a kalitkában arra rácsap, mire a tetején felajzott vasak kávéi fesztelenítődve — ritka kivétellel — a madár lábszárára csattanva foglyul ejtik azt. Ha a háztájtól távolabb akarnak sast fogni, abban az esetben olyan helyen, ahol a ragadozó röptét többször megfigyelték egy — legalább 3 m magas - vihartörte, oldalágak nélküli fenyőfa csonkra, vagy ilyen magasságban levágott fatönkre helyezik el a „felhúzatlan” vasakkal felszerelt ketrecet. A legalább 3 m-es magasságban való elhelyezése azért szükséges, hogy a ragadozó emlősök ne tudjanak a csalétekhez jutni.

A madarat a ketrechez hozzá kell szoktatni, s ez néhány napig eltart. A szoktatási napokon a tetejére döglött — vagy leölt — majorságot, esetleg galambot kötnek. Amikor úgy látják, hogy a sas „rászokott a galickára” a rákötött vasakat „felhúzzák”, de a tetejére ez alkalommal nem tesznek szoktató étket, hanem e helyett a kalitka belsejébe hivatónak élő szárnyast zárnak. A ketrechez szoktatott sas — a préda könnyű megszerzésének biztos reményében — most is rácsap arra, de ez esetben — kevés kivételtől eltekintve — a rászerezelt vasak valamelyikének fogságába kerül.

A **tyúkfélék** közül a havasok szép nagy madara a siketfajd (*Tetrao urogallus urogallus* L.) — itteni nevén „páva” — a vadfogót mindég különösen vonzza. A kakast csak a puskával rendelkező orrvadász tudja elejteni, mert csapdával nem lehet megfogni. Ezért — ha szerét tehetik — **kézzel** fogják. Fogási ideje a madár fészkelésekor — költésekor érkezik el. A fészek felkutatásához kutya szükséges, mert ez „bóklászás” közben a madarat felröppenti. A magára hagyott fészkaljat természetesen nem bántják, csak a helyét jegyzik meg. Távozásuk után a madár — féltve tojásait vagy a fiókáit — ismét a fészkekre ül. A következő nap aztán megkísérlik a madarat — a fészket óvatosan becserkészve — kézzel megfogni. Ez a kísérlet azonban minden elővigyázatosság,

előre kitervelt gyors mozdulat ellenére is - a madár gyanakvása miatt — csak ritkán sikerül.

Az **énekes madárkák** közül az erdővidéki vadfogó szívesen tart a házában egy-két példányt. Dédelgeti, „szólásra“ készíti, s aztán tavasszal szabadon engedi. Leginkább a csíz (*Carduelis spinus* L.), tengelic (*Carduelis carduelis* L.), zöldike (*Chloris chloris* L.) kenderike (*Carduelis cannabina* L.) és az erdei pinty (*Fringilla coelebs* L.) kerül időleges befogásra.

A csízt, tengelict 30—40 cm hosszúságú **lépvesszővel** fogják. A házilag főzött madárfogó léppel¹⁰ néhány vesszőt bekennek, s azokat „alkalmas helyek“-re (kerítés, pajta eresze, boglya stb.), vagy pedig „hívó“ madarat tartalmazó kalitka tetejére felkötik. Az élelmet kereső madárkák röpködésük közben rászállnak a vesszőkre — különösen a hívó madárkát fogvatartó kalitka vesszőire —, amelyekhez aztán vagy a lábuk, vagy a szárnyuk hozzá ragad és így fogságba kerülnek.

Megszerzésükre kb. 50 x 50 x 35 cm nagyságú **madárfogató galic-kát** is készítenek (10. ábra). Egy előzőleg barkácsolt keretváz három oldalát és tetejét párhuzamosan fektetett, és részegzett vastagabb vesszőkkel vagy dróthálóval borítják, fenekét pedig bedesztkázzák. A lécezetlen oldal alsó keretlécére szerelik fel a bőrből kivágott vagy „zsanér“ sarkakon lenyitható vékony deszkából (esetleg sűrű dróthálóból) készített **lappancsot**. Az ajtónyílás kerete alsó lécének közepére — alulról — derékszögben és vízszintesen kinyúló **tartólécet** szegeznek, ami aztán a csapda „megvetésekor“ leengedett lappancsot a kalitka fenekével egy síkban tartja. A kalitka lappanccsal ellentétes oldalának felső keretlécére — vastagabbik végével — egy olyan hosszúságú **rugóvesszőt** — rugalmas vessző, szegeznek, amely meghajlítva át-, illetve elér a kalitka ajtónyílását körülvevő keret homloklécéig. A vesszőt — vékonyabbik felén, végéhez közel — körülróják, s az így kifaragott árkocskába egy darabka erős, szürke spárgát kötnek. Faragnak egy kb. 15 cm hosszú **feszítőnyelvet**, s ennek egyik végét kúpalakúra, másik végét kissé laposra képezik ki, közepe táján pedig szintén körülróják. Ebbe a rovátkába a rugóvesszőre erősített spárga másik végét kötik be, s ezzel a feszítőnyelvet arra ráfüggeszlik. Az ajtónyílást körülvevő keret homlokléce alsó lapjának közepébe — azért, hogy a csapda megvetésekor a feszítő kúp alakú végének meglegyen a rögzítő ágya — szintén egy kúpos, de nem mély lyukat vésnak ki. A csapda egyik másik — felajzáshoz szükséges — szerkezeti eleme a 1,5 x 1,5 cm vastagságú **átlófa**. Hosszúságát 1—2 centiméterrel rövidebbre hagyják, mint a ketrec ajtónyílásának vízszintes irányú átmérője azért, hogy a helyére való beillesztésekor az oldallécek közé ne szoruljon be.

Az összeszerelt csapdát aztán - a kiválasztott helyre vive — fogásra előkészítik. Az átlófát — egyik kezükkel tartva — az ajtónyílás keretének középmagasságában a függőlegesen álló oldallécek belső lapjaira illesztik. Másik kezükkel meghajlítják a rugóvesszőt annyira, hogy a rajta függő feszítőnyelv kúpos végét dughassák be a felső keretlécbe vésett ágyába, lapos végét pedig illeszthessék rá az átlófa belső lapjára.

A vesszót most már elengedik, s az most rugalmasságával — a hozzákötött feszítőnyelvvel — az állítófát a kalitkanyílás keretléceihez szorítja.

A csapdát kétféle módon: „hívó“ madárával és csalétekkel vagy csak csalétekkel alkalmazzák. Ha hívó madárával akarják a fogást végrehajtani, abban az esetben annak elhelyezésére a ketrec egyik belső sarkába vagy egy kicsi, készen lévő drótkalitkát tesznek, vagy pedig — még a ketrec készítésekor — drótszalakból **rekesztéket** csinálnak. Miután abba a hívó madarat elhelyezték, a csapdát fogásra „felállítják“: a lappancsot lehajlítva a tartólécre támasztják, s a fejlécébe ütött akasztószegre és a rugóvessző végére — kissé lazán hullóan — vastagabb zsineret kötnek. A lappancsra és a ketrec padlójára csaléteknek rászorják a kis énekesek kedvenc eledelét: csíznek csalánmagot, kenderikének, tengelicnek kendermagot. Ha hívó madaruk nincs, akkor a csapdába rekesztéket nem szerelnek be, hanem az egyszerűbb, csak a csalétkes fogásmódot alkalmazzák.

A kalitka helyének megválasztásakor a fogandó madárfajta szokását veszik figyelembe. Amikor csízt akarnak törbe csalni, a kalitkát olyan homokos területre, homokgödrök mellé helyezik el, ahol a kis énekesek „emésztő“ csipegetéséért szívesen tartozkodnak. A más fajták fogására a csapdát a megszokott gyülekezési helyeiken vetik meg. A kis madarak felfedezve a lappancsára kiszort eledelt, majd meglátva a kalitka rekesztékébe zárt hívó madarat és a rekeszték köré szórt magvakat is — bebátorkodnak a kalitka belsejébe. Ugrándozásuk, röpködésük közben aztán elkerülhetetlenül rászállnak az átlófára is, amire az a madarak testének súlya alatt leesik. Ennek következményeként az átlófát e pillanatig a keret léceihez szorító feszítőnyelv a támasztékától megszabadul és a hozzákötött, meghajlított rugóvesszőnek is nyugalmi helyzetét megszünteti, mire az eredeti helyzetébe visszacsapódik, s magával rántja a hozzákötött lappancsot is. Az ajtó nyílására így rászoruló lappancs azután a kalitkában rekedt madárok szabadulását lehetetlenné teszi.

ÍZELTLÁBŰAK

A **vadméhek** „vadászatát“ az erdővidéki ember szintén kedveli. Az öreg fák odvaiban felfedezett méhcsaládok sorsát aztán az határozza meg, hogy felkutatásuknak mi az indító oka. Ha csak lépesmészhez akarnak jutni, akkor a méheket a fa odújában — meggyújtott tapló vagy kénvirág füstjével — megölik. Ha viszont a méhcsaládot elsődlegesen tovább akarják tenyészteni és a mézük megszerzése csak járulékos cél, akkor az odúból a méheket befogják.

Az erdei méheket „vágottak málnaveszes“ — málnabokros, sokféle vadvirágú területein mézgyűjtés idején keresik fel. A fészkes odút csalogató étek nyomán találják meg. Egy tányérkába vagy deszkalapra mézet tesznek, s azt ráhelyezik egy kiemelkedő facsutakra. A méhek ezt hamar észreveszik, s könnyen adódó csemegére egyre többen oda-gyűlnek. Miután teleszívták magukat — visszarepülnek odújukhoz, je-

lezve ezzel az odavezető útát. A csalétkes tányért a röpülési irányban tovább-tovább viszik, s letételét mindaddig megismétlik, amíg arra a helyre nem jutnak, ahol a méhek már sűrűbben „donganak“. Ebben a körletben aztán a méhes fát könnyen megtalálják.

Ha csak a méz megszerzése a céljuk, különösebb felkészülésre nincs szükség. Ilyenkor „szerelék“-nek — a mézes tányér mellett — csak a méhek megfojtásához szükséges „büdöskövet“ — kénvirágot, vagy taplót, és a kiszedendő méznek valamilyen edényt visznek magukkal. Az odút estefelé, — amikor a méhek már „elültek“ — vagy a fára mászva közelítik meg — ha az olyan állású —, vagy pedig egy alkalmas vékonyabb fát vágnak le, s azon kapaszkodnak fel a fészekig. A kénvirágot vagy a taplót meggyújtva az odú szájába teszik, majd a nyílást bedugják. A keletkezett füst miután a méheket megfojtotta, a lépesmézet darabokra tördelve kiszedik. Ha az odú nyílása annyira szűk, hogy nem tudnak a belsejébe nyulni, akkor fejszével kitégítják.

Ha a méhcsaládot továbbtenyésztésre szánják, akkor a befogásukat alaposan előkészítik. Otthon összemesterkednek egy olyan kisebb deszkaládát, amelyiknek a teteje „lejár“ — levehető, s azt ideiglenesen néhány szeggel rögzítik. Egyik oldala alsó felének a közepére egy 8—10 centiméter átmérőjű, kör alakú lyukat fűrészelnak, majd a láda belsejébe néhány darabka lépesmézet ragasztanak.

A méhek befogását alkonyatkor — amikor elcsendesednek — az odúból a ládába való „átdobolás“-sal hajtják végre. Létrán, vagy kivágott alkalmas ágas fán felkapaszkodva a ládát felviszik a fészekig, a nyílását ráillesztik az odú „szádára“, s egy kötéllel a fa törzsét és a ládát körülcavarva — rögzítik. Amikor ezzel elkészültek a fa törzsét — az odú szádával elentétes oldalán — botokkal addig „dobolják“ — ütögetik, amíg a megzavart méhek az egymásra illesztett nyíláson át mind átköltöznek a ládába. Ekkor a kötelet meglazítják, a láda nyílását betömik. Az elhagyott fészekben maradt lépesmézet aztán kiszedik, s fa- vagy más edénybe rakva magukkal viszik. A befogott méheket szintén haza viszik, s otthon a láda tetejét levéve — helyére egy lépes méhkast állítanak, amibe aztán a méhek másnapra felhúzódnak. A kis foglyokat csak másodnap engedik kirepülni azért, hogy új szállásukat szokják meg.

Adatközlőim a méhek befogásának egy olyan, régebben gyakorolt módjára is emlékeztek, amikor azokat „csuakostól“ vitték haza. Ha a fa törzse az odvas szakaszán „jóformájú“ — elég síma volt, akkor a nyílást bedugva „kikopogtatták“ az odú terjedelmét, felette és alatta elfűrészelték, s az így kivágott csutakot méhekkal együtt köpünek haza vitték. Olyan eset is volt néha, hogy csak a mézet zsákmányolók — miután a méheket lefojtották — az odvas farészt kivágták, mézestől haza vitték, s otthon azt köpünek meghagyták¹¹.

✽

Nem könnyű a titokban, s a tiltások garmadája közt forgolódo vadfogó munkája. Érthető tehát, ha a vadőrök és a hivatásos vadászok orra alá „fizetségként“ néha ő is szívesen tör borsot. E tevékenységé-

ben is hű marad foglalkozásához, mert ellenfeleit szintén csapdával zavarja meg. Ha észreveszi, hogy a vadőrök, vadászok nyomoznak utána, megfogásukra **hurkozást** készít (11. ábra). Annak a csapásnak a mentén, ahol gyakrabban cserkésznek utána, a „sűrűből“ — bozotból egy olyan fiatal, rugalmas gyertyánfa-szálat választ ki, amit le tud hajlítani, de a lehajlított sudár csúcsa és a csapás közti távolság ne legyen nagyobb 1—1,2 m-nél. A fa hegyére kb. 50—60 cm hosszúságú drótot vagy vastagabb spárgát köt, ennek végére pedig egy faágból faragott **horgot** erősít. Azon a terepponton, ahova az ívben lehajlított fa vége leér, szintén egy meghegyezett **akasztóhorgot** függőlegesen beüt a földbe. Ennek horgába beakasztja a lehajlított sudár végére kötöttet, s így az ívben meghajtott fa rögzítve marad. A horgok belső — egymásba kapcsolódó — felületeit laposra és csak akkora szögben faragja ki, hogy a felső horog az akasztékból a legkisebb rántásra csúszhasson ki. Az akasztó horog tövéhez aztán rákötí a 30—35 cm átmérőjű drótból vagy erős zsinemből készített **csúszóhurkot**, s azt ráfektetve a csapásra, ráhintett fenyőtűvel vagy apró galyakkal álcázzák. Az így elhelyezett hurokba a vadőr vagy a vadász könnyen belelépik. A rántó mozdulat következtében a sudártartó kampó az akasztékból kiválik, a lehajlított rugalmas fa fesztenitődve felcsapódik, a hurok hirtelen ráhúzódik a belelépő bokájára, s az — egyensúlyát veszelve — lábánál fogva a magasba rántódik¹².

A nyomozó vadőrök félrevezetéséért régebben szokásos volt a lábbelinek, bocskornak fordított felkötése. A nyomok így a vadfogó haladási útján ellentétes irányba mutattak. Ilyen esetben arra vigyáztak, hogy a járásuk közben a lábfejeket kissé befelé fordítsák.

A vadfogó minden igyekezet ellenére is megtörtént, hogy nyomára akadtak. Ilyenkor csak a futás, s a vidéknek és buvóhelyeinek a tökéletes ismerete segített.

*

A fentiekben leírt vadfogási módok sokféleségéből az tűnik ki, hogy a Gyergyói hegyekben a Borszéki-medencét és környékét borító, csodálatosan szép erdőrengetegek gazdag vadállománya az ott élő és a csapdázás mesterségét kiegészítő foglalkozásként űző vadfogókra mindig igen nagy vonzóerőt gyakorolt. Ennek következményeként alakult ki e hegyvidéki nép vadfogási módjainak, eljárásainak, alkalmazott eszközeinek ismertetett gazdag változatossága. A közölt anyag meggyőzően példázhatja azt, hogy ezzel a foglalkozási ággal — még ha akadályai is vannak a kutatásnak — érdemes és szükséges foglalkozni, mert változatos tájegységeinknek sok még az ilyen vonatkozású fehér foltja. Éppen ezért a népi műveltség hagyatékából ezen ősi gyökerű, széles skálájú gazdasági tevékenységnek anyagösszletét felkutatni, rögzíteni — amint ezt már néhány kutató több alkalommal hangsúlyozta — sürgető feladat. A fennálló hézagok csökkentéséhez kíván ez a — csupán adatközlést tartalmazó — közlemény is hozzájárulni.

JEGYZETEK

- 1 KÓS KÁROLY, *Kászoni adatok a népi vadfogáshoz*. Aluta, Sf. Gheorge — Sepsiszentgyörgy, 1971. 323 l.
- 2 KÓS, i.m. végén közli a népi vadfogásra vonatkozó irodalmat. Ennek kiegészítésére hozzávehetjük még az alábbiakat:
 - MOSZYNSZKI KAZIMIER, *A vadfogó csapdák fejlődéstörténetének néhány kérdése*. Műveltség és hagyomány I—II., Budapest, 1960.
 - A. A. SILANTIEV, *Privire asupra vânătorii în Rusia, Petersburg, 1898*. (I. Lips könyvének román nyelvű kiadásában — *Obirșia lucrărilor* — olvasható hivatkozásból. București, 1958.)
 - H. H. STAHL — P. H. STAHL, *Civilizația vechilor sate românești, Capit. Pădurea, București, 1969*.
- 3 MOLNÁR ISTVÁN, *Népi vadfogási módok az Ivópatak környékén*. A Sepsiszentgyörgyi Tartományi Múzeum Évkönyve, 1879—1954. Marosvásárhely, 1955. 65—76. l.; *Cîteva puncte de vedere privitoare la importanța cercetării vânătoarei țărănești cu curse*. (A múzeumok bukaresti tudományos ülészakán 1971-ben felolvasott előadásnak közlésre küldött kézírata.); *A gergyócsomafalvi vadfogás és kapcsolatainak néhány kérdése*. (Kézirat.)
- 4 E dolgozatban közölt anyagot 1950. júliusában a helyszínen gyűjtöttem, legnagyobbbbrészt **Siklódi Vincze**, akkor 35 éves kőbányai munkástól, aki a vidék legjobb vadásza volt, s aki a már letűnt vagy eltűnőfélben lévő vadfogási eljárásokat — a család több nemzedékének gyakorlati tapasztalata alapján, valamint más, legénykorában még élt öregebb rendű vadfogók tevékenysége nyomán — a legjobban ismerte. Az adatokat kiegészítették, vagy megerősítették még **Csengeri János** 40 éves, és **Vild Ferencz** 42 éves vadász, valamint **Knébel István** 52 éves, akkor fürdőüzemi alkalmazott, aki fiatal korában maga is részt vett a csapdázásokban. Mindenükük borszéki lakos. Szíves közlésüket ez alkalommal is hálásan megköszönöm.
- 5 MOLNÁR, i.m. 71 l.
- 6 A csapdából kivett nyest bőrét lenyúzzák. A két hátsó lábának belső felén „összszehasítást” vágnak, a farok kikerülésével. A két első lábat a „testrészig” hasítják el. Ezt követően az állat farától kezdve a bőrt a testről kifordítva lehúzzák. A lenyúzott bőrt **botáron** szárítják. Ez egy 100—120 cm hosszúságú, 1,2 cm vastag, elkeskenyedő deszkalap, amelynek alja 5 cm, kissé hegyesre csapott vége 3,5 cm széles. A bőrt — miután kétszer sósvízzel lekenték, hogy puha legyen — ráhúzzák a botárra, az orrcimpát beakasztják annak elhegyesített végébe, s a bőrt addig húzzák, amíg a deszkán feszesen fekszik. A két hátsó láb bőrét és a farkat is egy-egy szeggel rögzítik. A bőr hasi része alá aztán egy félgömbölyű pálcát dugnak be azért, hogy kiszáradása után a deszkalapról könnyebben húzassák le. A szárításra 5—6 óra elegendő.
- 7 A medve talprészeiből kocsonyát főznek, húsát vagy vastag bélbe szaláminak töltik fel, vagy bepácolják és utána füstölik. A páclé elkészítési módja: fenyőborsot, gyógyszertári pácmagot, babérlevelet és kevés sót vízben felforrálnak. Lehülése után a feldarabolt húst belérajkják, s három napig állni hagyják. Kivétele után felaggatják, hogy a levegőn a páclé száradjon le, s utána hosszabb ideig füstre teszik. Az így konzervált medvehús évekig eláll.
- 8 A székelykeresztúri múzeum igen szép példánya a Korond környéki Szencsed nevű erdőrészen ilyen véletlen folytán esett csapdába.
- 9 MOLNÁR, i.m.
- 10 A lép, lenolaj és kevés gyanta sűrű péppé főzött keveréke. Ezzel a ragacsos masszával kenik be kétszer, háromszor is a fogóvesszőket.
- 11 A méz, vagy a méhek megszerzéséért végrehajtott cselekmények — akár külön, csak a mézhez jutásért, akár a méhcsalád befogásáért történik — mindkét eset-

ben a gyűjtőgető-zsákmányoló gazdálkodás keretébe tartoznak. A zsákmányoló fogásmóddal megszerzett méhecsalád továbbtenyésztésének a ténye azonban ezt az ősi foglalkozást már a termelő gazdálkodási módhoz kapcsolja.

¹² Ezt a csapóhurkot, amit más tájakon csikkentőnek is neveznek, itt adatközlőim emlékezte szerint semmiféle állat fogására nem készítették.

Vinatul popular în Bazinul Borsec (Județul Harghita)

REZUMAT —

Studierea vînatului popular practicat cu diferite curse și metode de prindere ocupă un loc important în problematica entografiei pădurii. Fără cercetarea și prelucrarea din punct de vedere zonal ale acestui material bogat, este aproape imposibil de a reda o imagine, fidelă doar cu aproximație, a dezvoltării culturii poporului și a trăsăturilor caracteristice ale acestei culturi. Strîngerea materialului e o sarcină urgentă, deoarece această formă a economiei străvechi dispăre în ritm rapid în urma transformării vieții noastre sociale, atît în zona noastră, cît și în alte regiuni ale țării. Acest fapt ne-a îndemnat ca treptat să începem strîngerea datelor încă existente în zona de mijloc a Carpaților Orientali³. După prelucrarea materialului obținut din zona Harghitei, de data aceasta în lucrarea de față descriem vînatul popular practicat în Munții Giurgeului, Bazinul Borsec, studiat încă în anul 1950.

Descrierea metodelor și instalațiilor de prindere folosite, le clasificăm după felul vînatului, deoarece și pentru prinderea unui fel de vînat se utilizează mai multe metode și diferite tipuri de curse.

MAMIFERE. Dintre mamiferele carnivore dihorul este prins cu **capcane de fier**, de forma unui clește, special construite pentru prinderea acestui animal mic, așezate și camuflate ori pe pămînt (fig. 1), ori în cavitățile putrezite ale unor copaci (fig. 2). Lutra este prinsă cu **capcane mai mari** (fig. 3 a și b). Prinderea jderului este practicată cu metode și utilaje de prindere relativ variate. Se execută cu capcane zdrobitoare, numite **patule scunde** (fig. 4 a) și **patule înalte** (fig. 4 b); cu **coteț**, scufundat puțin în pămînt, pregătit cu orificii pe cele patru laturi, prin care dihorul poate intra la momeala ascunsă în interiorul lui și în fața căroră se așează cîte o capcană (fig. 5); cu **cîrlige** pentru păstrăvi, legată laolaltă și agățate cu momeala pe creanga unui copac; iar pentru prinderea „jderului stupar“, obișnuit cu mierea albinelor sălbatice, sînt folosite **capcane de fier** așezate în jurul acelor copaci, în scorburile căroră s-au cuibărit albinele; și este prins și cu **borcană** de 10—15 litri, înfundate în mijlocul putrezit al trunchiurilor de copaci. Prinderea vulpilor se execută cu **capcane de fier** obișnuite; cu **cîrlige** pentru știuci, agățate cu momeală pe crengile copacilor; cu **coteț** (fig. 6); cu **lațuri**, montate pe ambele laturi ale găurilor aflate pe garduri (fig. 7); și prin **otrăvire**. Lupul, de asemenea este prins cu mai multe

metode și curse: cu **capcane de fier**, așezate în jurul gropilor de mortăciuni, sau lângă momeală, așezată la locurile frecventate de aceste fiare; cu **gropi de prins lupul** (fig. 8); cu **gardul de lup** (fig. 9); și prin **otrăvire**. Pentru prinderea urșului se întrebuintează numai **capcane** de dimensiuni mai mari, așezate în drumul parcurs de el.

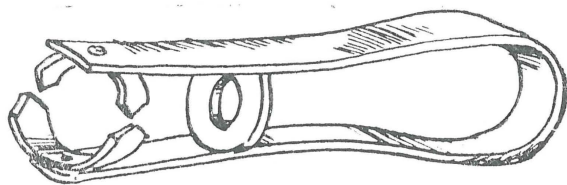
Din familia mamiferelor cu copite prinderea mistrețului în zona Bazinului Borsecului este practică: cu **șanțuri** de cca. 3 x 1,5 x 0,6 m, săpate la marginea lanurilor de mazăre; cu **gropi** asemănătoare cu cele de prins lupi, cu așezarea mai multor **capcane** la un loc; și cu **amorse** de minerit, băgate în interiorul cartofului.

ROZĂTOARE. Pentru prinderea veveriței și a pârșului de alune se utilizează **capcane** de dimensiuni mai reduse, sau **capcane cu arc** pentru prins șoareci. Aceste ustensile se amplasează în jurul acelor copaci, în care aceste mici animale s-au cuibărit.

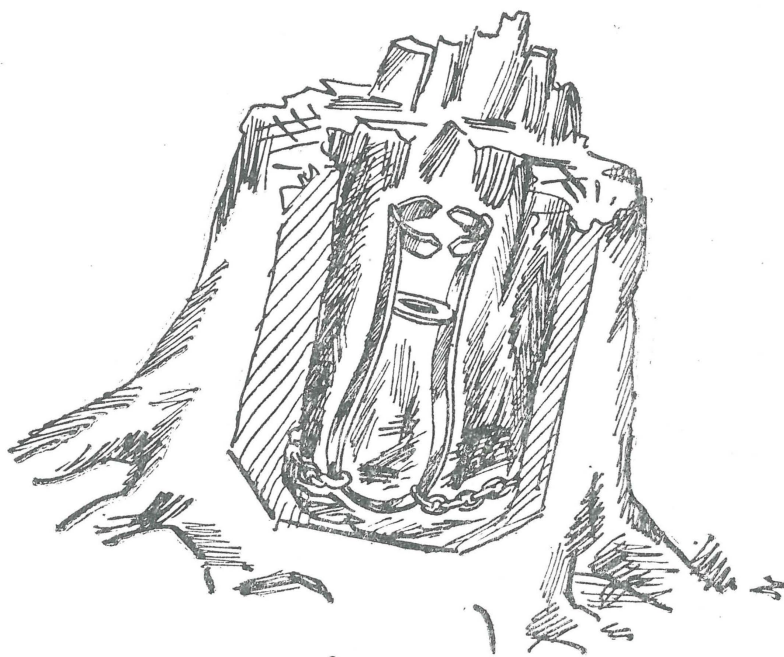
PĂSĂRI. Păsările răpitoare (vulturul șerpar, șorlița roșie etc.) sînt prinse cu **capcane** mici, montate pe colivie, în interiorul căreia sînt așezate, ca momeală atrăgătoare, un pui viu sau alte păsări de curte. Dintre păsările cîntătoare se prind cu preferințe scatiul, sticletele, florintele, cîneparul, chingița de munte; cu **nuiele în-cleiate** (fiert din ulei de in și din puțin sachiz); și cu **colivii** confecționate special pentru prinderea acestor mici păsări (fig. 10).

Se practică și vînătoarea albinelor sălbatice, ori pentru miere, ori pentru a le crește mai departe. Depistarea cuiburilor se face cu metode obișnuite. Pentru prinderea albinelor, pe lângă modurile cunoscute și în alte zone, aici se folosește o **ladă în formă de stup**, dar mai mică, și care pe o latură a ei are o deschizătură. Lada este ridicată pînă la orificiul cuibului, deschizătura lui se suprapune gurii scorburei, apoi trunchiul copacului în partea opusă a deschizăturii este bătut cu niște ciomegi, pînă cînd albinele deranjate de acest zgomot se mută în ladă. În caz cînd au nevoie numai de miere, nu și de albine, atunci ele sînt omorîte în cuibul lor cu fum de iască sau de sulf.

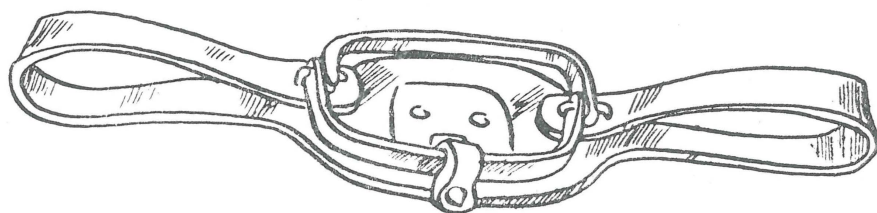
Braconierul dacă observă că este urmărit de brigadieri sau de vînători, întinde un **laț** (fig. 11) legat de vîrful unui copac subțire, îndoit, camuflîndu-i pe poteța parcursă de acești „dușmani”. Cînd respectivul pășește în lațul întins, acesta se dezdoaie, se strînge în jurul gleznei brigadierului, și-l ridică subit în aer.

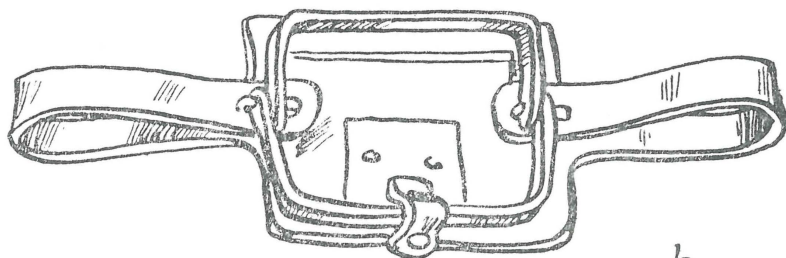
1. ábra

2. ábra

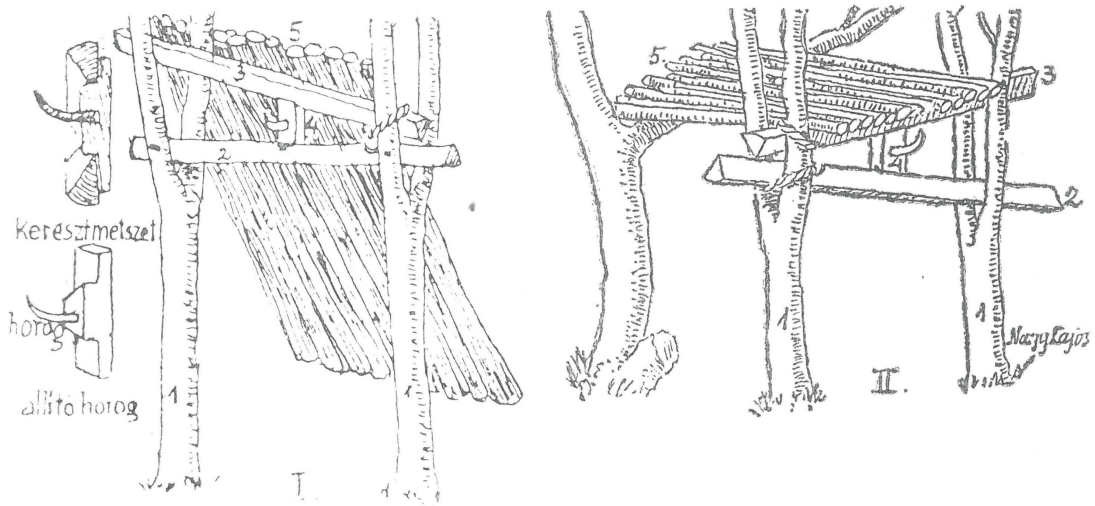

a.

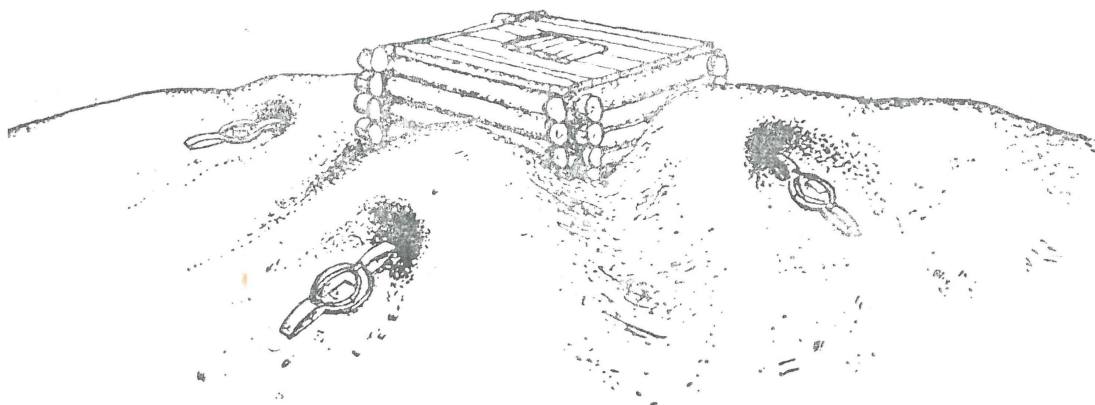

b.

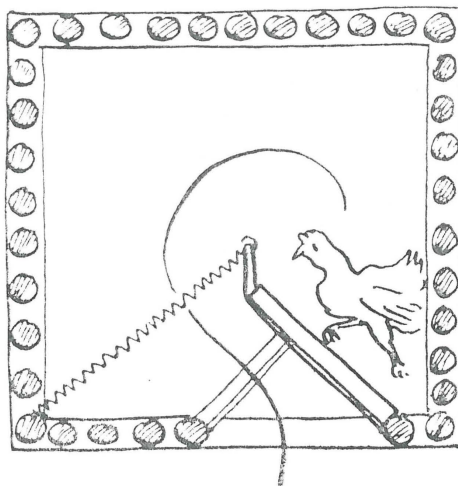
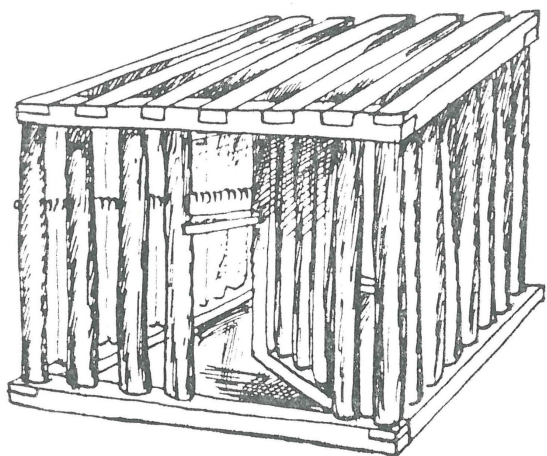
3. ábra

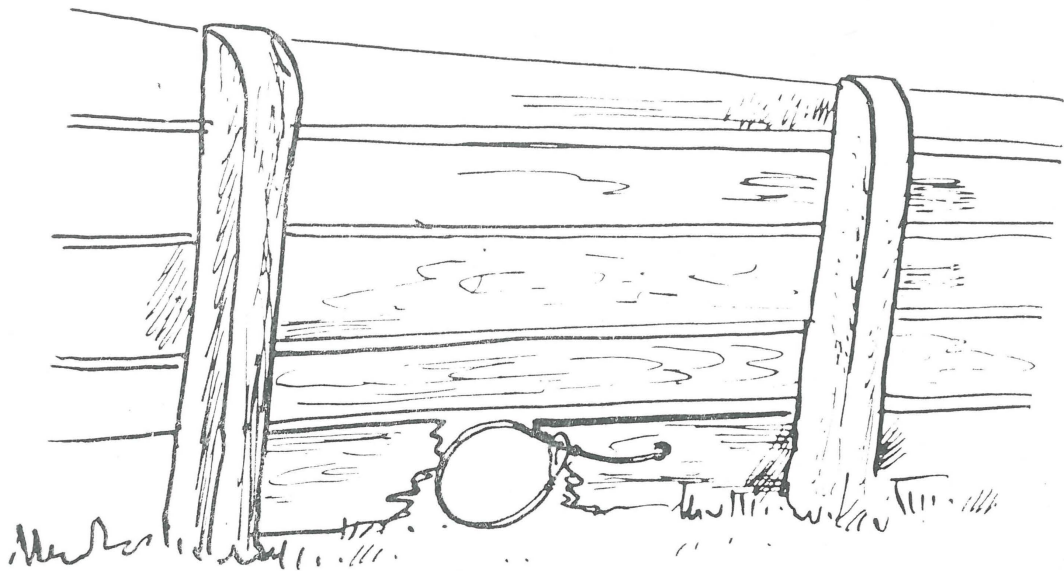
4. ábra, I., II.

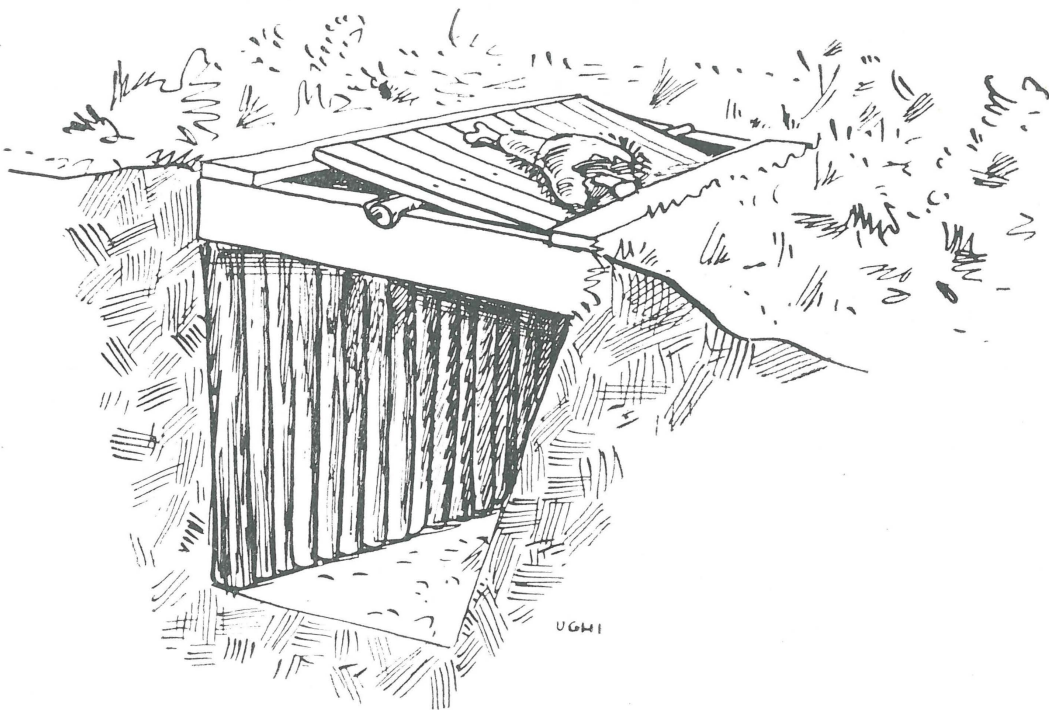
5. ábra

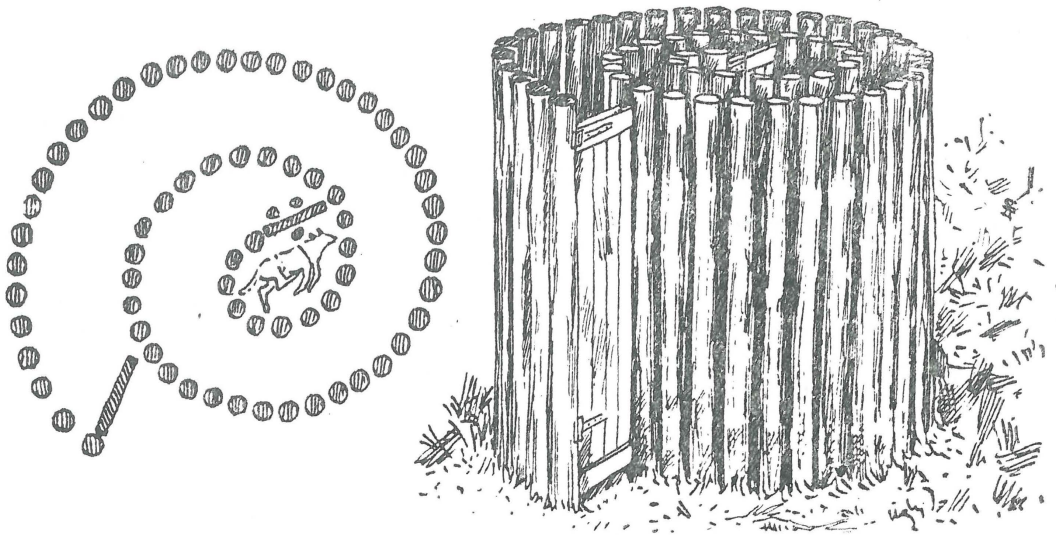
6. ábra

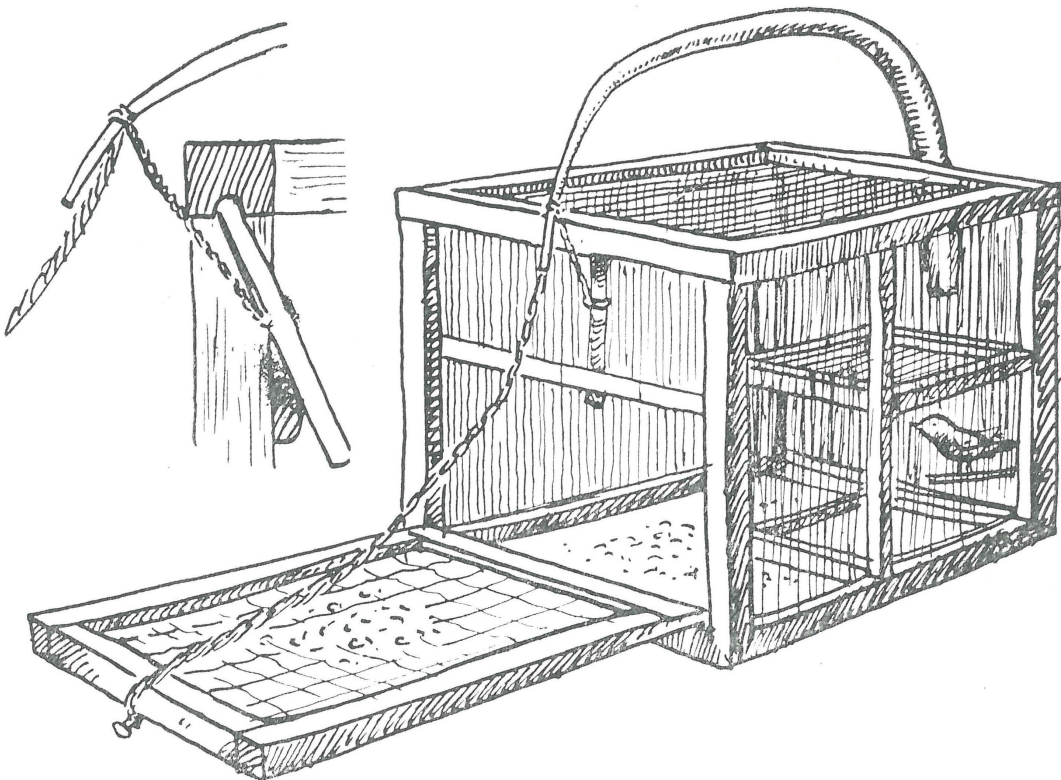
7. ábra

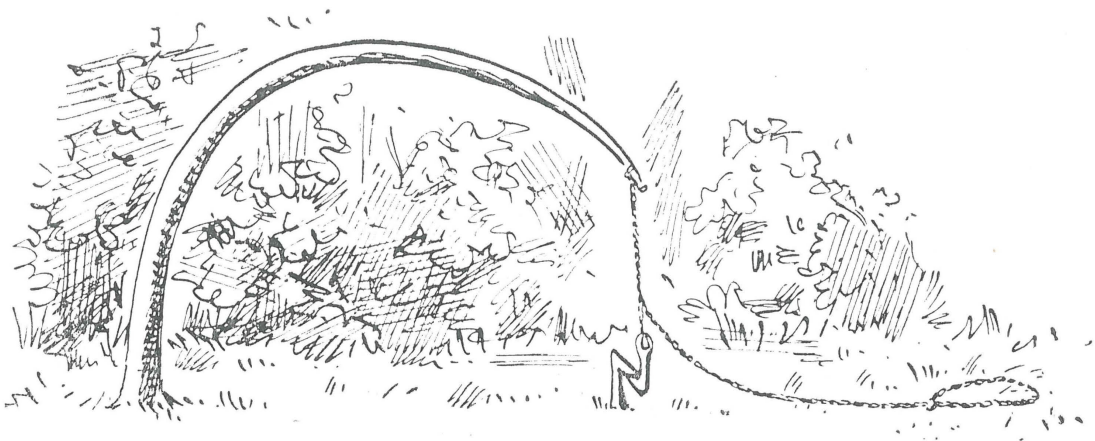
8. ábra

9. ábra

10. ábra

11. ábra

